

İLK TÜRK KADIN HEYKELTİRAŞ: SABIHA ZIYA BENGÜTAŞ*

*Halil ÖZYİĞİT***

ÖZET

Batılı anlamda heykel sanatı üretimi ile Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk defa tanışması, 1867 yılında bir ay sürecek Avrupa seyahatine çıkan Sultan Abdülaziz'in buradan edindiği izlenimleri içselleştirmesi, 1871 yılında C.F. FULLER'e at üstünde bir büst yaptırması ile somutlaşır. Osmanlı İmparatorluğu topraklarında heykel sanatı eğitimi, 3 Mart 1883 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi'nin açılması ile kurumsal bir kimlik kazanır. Sanayi-i Nefise Mektebi'nin ilk öğrenciler arasında çoğunluk gayr-i Müslim çocuklardan oluşmakla birlikte, zamanla Türk ve Müslüman çocukları da okula yoğun ilgi göstermeye başlar. Bu bağlamda, Sanayi-i Nefise Mektebi Heykel Şubesi'nin ilk Türk ve Müslüman kadın öğrencisi Sabiha Ziya (BENGÜTAŞ) (1904-2 Ekim 1992) olur. Sanayi-i Nefise Mektebi'nin Resim Şubesi'nde başladığı sanat eğitimini, Heykeltıraşlık Şubesi'nden mezun olarak tamamlar.

Sabiha Ziya Hanım, öğrencilik yıllarından itibaren, Türk heykel sanatının gelecekte önemli isimleri arasında yer alacak olan Nijat SİREL, Zühtü MÜRİDOĞLU, Melek Ahmet Hanım, Rezan Ramiz Hanım, Ratıb Aşir ACUDOĞU ve Nermin Farukî gibi isimler ile birlikte sergilere katılır. Sanatçı özellikle Cumhuriyet'in ilk yıllarında açılan Galatasaray ve Ankara Resim Sergilerinde yapıtlarını sergiler. Genelde sanatçı dostlarının büstlerini yapar. 1920'li yılların ortalarında heykel eğitimi için İtalya'ya, Roma Güzel Sanatlar Akademisine gönderilir.

Heykel alanındaki çalışmalarını bir süre İtalya'da sürdüren sanatçı, Türk heykel sanatında özellikle büst çalışmaları ile iz bırakmış nadide sanatçılarımızdandır.

Anahtar Kelimeler: Sabiha Ziya Bengütaş, Heykel, Sanayi-i Nefise Mektebi, Resimli Ay Mecmuası

THE FIRST FEMALE SCULPTOR: SABIHA ZIYA BENGÜTAŞ

ABSTRACT

The first meeting of Ottoman Empire with the art of sculpting in Westerner terms became concrete by Sultan Abdulaziz's internalizing his impressions of the visit to Europe for a month in 1867 and by making C.F. FULLER sculpture a bust on a horse in 1871. The art of sculpting education within the lands of Ottoman Empire gained institutional identity by opening the School of Fine Arts in 3 March

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, El-mek: halilozyigit@yahoo.com

1883. Although the first students of the School of Fine Arts were mostly composed of non-Muslims, within the course of time Turkish and Muslim children also showed interest in the school. Within this context, the first Turkish and Muslim female student of the School of Fine Arts was Sabiha Ziya (BENGÜTAŞ) (1904-2 October 1992). Starting her education in the department of painting in the School of Fine Arts, she graduates from the department of sculpting.

Since her student years, Mrs. Sabiha Ziya had participated in exhibitions together with such persons would become important for Turkish sculpture art as Nijat SİREL, Zühtü MÜRİDOĞLU, Mrs. Melek Ahmet, Mrs. Rezan Ramiz, Ratıb Aşır ACUDOĞU and Mrs. Nermin Farukî. Especially, the artist exhibited her creations in Galatasaray and Ankara Painting Exhibitions opened in the first years of The Republican Period. In general, she created busts of her artist friends. In the middle of 1920's, she started to Roma Fine Arts in İtaly for sculpture education.

Continuing her sculpting works in Italy for a while, she is one of our most precious artists with her works of bust in the area of Turkish sculpting.

Key Words: Sabiha Ziya Bengütaş, Sculpture, School of Fine Arts, Resimli Ay Periodical

Resimli Ay Mecmuası ve Sabiha Ziya Bengütaş

Bu makalenin temelini Sabiha Ziya Hanım'ın Resimli Ay Mecmuası'na¹ (Foto. 1) gönderdiği bir mektup oluşturmaktadır. Mektup, Resimli Ay'ın, Eylül 1927 tarihli 7. sayısında yayınlanır. Mecmuadaki makalede, ağırlıklı olarak sanatçının gönderdiği mektuptaki anlatı kullanılırken, zaman zaman kaleme alan tarafından yorumlar eklenmiştir. Özellikle yazının son kısmında, kadın sanatkarların var olma savaşı irdelenmektedir.

Sabiha Ziya Hanım'ın Eğitimi

Sabiha Ziya Hanım (Foto. 2-3) 1904 yılında İstanbul'da dünyaya gelir. İlköğretim hayatına *Eyüp Sultan Numune Mektebi*'nde başlar. Dört sene sonra Babası Ziya Bey'in Şam'a görevlendirilmesi ile İstanbul'dan ayrılarak ailesi ile birlikte Şam'a gider. Sanatçı Şam'da bir sene *Fransız Katolik Mektebi*'ne devam eder. Babasının görevinin bitmesi ile İstanbul'a dönen aile Büyükkada'ya yerleşir. Sabiha Ziya Hanım, İstanbul'da başlayan ilköğretim hayatını yine aynı şehirde, Büyükkada'da *Köprülü Fuad Paşa Mektebi*'nde tamamlar².

Güzel sanatlara, özellikle resme olan ilgisi küçük yaştan itibaren Sabiha Ziya'nın hem içinde hem de aklındadır. Ailesinin lise tahsilini tamamlaması konusundaki tüm ısrarlarına rağmen sanatçı, Büyükkada'daki *Köprülü Fuad Paşa Mektebi*'ni tamamlar tamamlamaz *Sanayi-i Nefise Mektebi*'ne kaydolar. 1919 yılı Sabiha Ziya Hanım'ın *Sanayi-i Nefise Mektebi*'ndeki ilk yılıdır ve Resim Şubesi'ne devam eder. Okulun ikinci senesinde yaşadıkları sanatçının sanat hayatına yön verecektir. Sanatçı hayatının bu dönüm noktasını şu şekilde anlatır:

¹ Resimli Ay Mecmuası: Şubat 1340 (Şubat 1924)-Teşrin-i Sâni (Kasım) 1928 yılları arasında ayda bir yayınlanmıştır. Sahibi, Nebizâde Hamdi'dir. Sorumlu Müdürlük görevlerini ise Tefik, M. Zekeriya (SERTEL) ve Müslimoğlu Emin gibi isimler yapar (H. Duman, Osmanlı-Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri (1828-1928), Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Cilt. 2, Ankara 2000, s. 688). 1926 senesi boyunca 12 sayı "Sevimli Ay" ismi ile yayınlanmıştır. 1927 yılından itibaren tekrar "Resimli Ay" ismi ile çıkmıştır. Resim Ay'ın son sayısı, Teşrin-i Sâni (Kasım) 1928 tarihinde yayınlanan 57. sayısı olur.

² Sabiha Ziya, "İlk Türk Kadın Heykeltraş", Resimli Ay Mecmuası 7/43, (1927), s. 6.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/10 Fall 2014

“İkinci sene bir gün modelaj³ dersine girdim. Çünkü heykeltıraş kısmı henüz mevcut değildi. Usulen desen⁴ yapmam icap ederken birdenbire hoşuma giden antik bir büstü kopya etmeye başladım. Ders gününde muhterem hocam heykeltıraş İhsan Bey⁵ geldi. Baktı ve güldü.

-Sen, çocuğum evin temelini yapmadan çatıya çıkmışsın, dedi. Beni ilk teşvik eden bu cümle olmuştur. Bu cümle izzet-i nefsimde dokundu ve bende bir aksi amel tevli⁶ etti (doğurma, sebep olma). Bütün hafta her şeyi ihmal ederek bu büst üstünde çalıştım.

Hocam geldiği zaman evvela tereddüt etti ve inanmadı. Nihayet çok beğendi. Hâlbuki o zaman heykeltıraşların değil canlı modelleri, atölyeleri bile yoktu. Fakat bu çalışmam bana heykeltıraşlığı sevdi. O vakit heykelde daha fazla muvaffak olacağımı hissettim⁷.

Sabiha Ziya Hanım'ın Ailesini Sanat Eğitimi İnkna Etmesi

1914 yılında açılan *İnâs (Kız) Sanayi-i Nefise Mektebi* ile erkeklerin eğitim aldığı *Sanayi-i Nefise Mektebi*'nin 1920 yılında birleştirilmesi, Sabiha Ziya Hanım'ın kaderine yön veren olaylardan birisidir. 16 yaşına girmiş olan Sabiha Ziya okul birleşince heykeltıraşlık eğitimi için büyük bir fırsat yakalar. Ailesini ikna etmek konusunda büyük bir sıkıntı yaşasa da, sonuçta *Sanayi-i Nefise Mektebi* Heykel Şubesi'nin ilk kadın heykeltıraş öğrencisi olur⁸. Fakat sanatçı 1920 yılında çok isteyerek başladığı heykel eğitimine, zorunlu olarak iki yıl ara verir. Yaşadığı bir hastalık onun iki yıl okuldan uzak kalmasına neden olur⁹.

Sanatçının heykeltıraşlık eğitimi tercihine, ailesinin cinsiyet odaklı bakışı, bu yıllar için aslında topluma tutulmuş bir ayna gibidir. 1920'li yıllar için, güzel sanatlarda zaman zaman yaşanan cinsiyet merkezli tartışma ve yaklaşımları göz önünde bulundurursak, sanatçının heykel eğitimi tercihi önemsenmelidir. Örneğin, sanatçı 1925 yılında yapılan üç yarışmada birinciliğin yanı sıra, Avrupa'ya heykeltıraşlık eğitimine gönderilecek öğrenciyi belirlemeye yönelik müsabakayı da kazanır. Lakin kendi deyimi ile “sırf kadın olması dolayısıyla” Ratıp (Aşir ACUDOĞU) Bey¹⁰ (1898-1957) yurt dışına eğitime gönderilir¹¹.

Sabiha Ziya Hanım'ın Resimli Ay'da yayınlanan bu mektuptan anlaşıldığı üzere 1925 yılında henüz eğitim için yurt dışına çıkmamıştır. Resimli Ay'da, Sabiha Ziya Hanım'ın, Avrupa'ya heykel eğitimine bir yıl geç gitmesine neden olan olay şu şekilde anlatılmaktadır:

³ Modelaj: Kil ve bal mumu gibi şekillendirmeye uygun maddeleri, heykelci kalemleri ya da elle, hacimli olarak üç boyutlu biçimlendirme işi. Bu çalışmalar yapılacak heykellere model hazırlama anlamı taşır (A. Turani, Sanat Terimleri Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993, s. 96).

⁴ Kelime okunuş olarak “Ornuman/Ornumen” şeklindedir. Fransızca Ornement kelimesinin okunuşu yazılmıştır.

⁵ Heykeltıraş İhsan ÖZSOY (1867-1944), Sanayi-i Nefise Mektebi Heykel Şubesi'nin ilk öğrencisidir (H. Gezer, Cumhuriyet Dönemi Türk Heykeli, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1984, s. 53).

⁶ Osmanlıcadan günümüz Türkçesine kelimeler çevrilirken; F. Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Akaydın Kitabevi, Ankara 2008, baskısı kullanılmıştır.

⁷ Sabiha Ziya, “İlk Türk Kadın Heykeltıraş”, Resimli Ay Mecmuası 7/43, (1927), s. 6.

⁸ Sabiha Ziya, “İlk Türk Kadın Heykeltıraş”, Resimli Ay Mecmuası 7/43, (1927), s. 6.

⁹ Sabiha Ziya, “İlk Türk Kadın Heykeltıraş”, Resimli Ay Mecmuası 7/43, (1927), s. 7.

¹⁰ Ratıp Aşir Acudoğu: 1918 Yılında Sanayi-i Nefise Mektebi Heykel Şubesi'ne girer. 1920'de hukukçu olan babasının desteği ile Almanya'ya Münih Güzel Sanatlar Akademisine gider. İki yıl sonra Paris'e geçerek eğitimine burada devam eder. 1925'de yurda dönerek yapılan Avrupa sınavını kazanarak, tekrar Paris'e döner ve Académie Julian'da eğitimini tamamlar (H. Gezer, Cumhuriyet Dönemi Türk Heykeli, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1984, s. 92-94).

¹¹ Sabiha Ziya, “İlk Türk Kadın Heykeltıraş”, Resimli Ay Mecmuası 7/43, (1927), s. 6.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/ 10 Fall 2014

“Fakat erkekler bu kadının muvaffakiyetini çekemediler. Gazi Paşa'nın heykelini yapan İtalyan heykeltıraş Kanonika (Pietro CANONICA)¹² ile beraber çalışacak bir Türk talebe ayırmak üzere tertib edilen müsabakada Sabiha Ziya Hanım birinciliği kazanınca itiraz ettiler. Bir kadın sanatkâr olamaz, dediler. Sabiha Ziya Hanım belki büyük bir heykeltıraş olamaz. Fakat kadın sanatkâr olamaz, iddiası çok gülünç bir iddiadır. Bu davaya Kanonika'yı da karıştırdılar ve onun da bu fikirde olduğunu söylediler.

Kadından edib, kadından şair, kadından ressam yetiştiği halde kadından heykeltıraş yetişemeyeceğini ispat için ortaya böyle umumî bir iddia atmak tabii gülünç şeydi. Onlar da iddialarının gülünç olduğunu anlamakta gecikmediler. Ve Sabiha Ziya Hanım, Kanonika'ya terfîk etmekten (eşlik etmek) vazgeçmekle beraber, ikmal-i tahsil etmek üzere Avrupa'ya göndermeye karar verdiler.

Bu yanlış iddianın bu suretle tashih edilmiş olması şayan-ı memnuniyettir. Zaten Sabiha Ziya Hanım, bu iddiayı eserleriyle tekzibe azmetmiştir”.

Sabiha Ziya'yı bu olay çok etkiler ve hırslandırır. 1926 yılında üç *Sanayi-i Nefise Akademisi* ve bir abide komisyonu konkurunu¹³ kazanarak, uğradığı cinsiyet ayırımına cevabını sanatıyla verir¹⁴. 1930 yılı başlarına kadar, Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasî ve sosyal atmosferi pek de durgun değildir. Halkın, sosyal, kültürel ve sanatsal alanda yaşanan yenilikleri benimseme noktasında sıkıntılar üst seviyededir. Bu yıllarda bir kadının heykel sanatçısı olmak isteği oldukça sıra dışı bir tercihtir. Sabiha Ziya Hanım, “neden heykel” sorusuna ise cevabı, hem sanata olan tutkusu hem de ülkede henüz bir kadın heykeltıraş sanatçısının olmaması ile ilişkilidir:

“Heykeltıraşlığı diğer sanatlara tercih etmem evvela ve hiç şüphesiz bu sanata karşı fazla meclûbiyyetim (tutkunluk) dolayısıyla olmuş ve bana belki biraz da orijinaliteye olan meylim inzimam etmiştir (eklenmek, katılmak). Çünkü o zaman memleketimizde hiçbir kadın heykeltıraş mevcut değildi”¹⁵.

Çalışmayı çok sever sanatçı. Sanatına âşıktır. Hatta hayatını sanatına adanmış bir sanatseverdir:

“Hayatımı bu mesleğe hasr etmek (mahsus kılma) keyfiyetine gelince, buna hiç düşünmeden evet derim. Çünkü yaşamayı çalışmakla zevkli bulurum. Benim için buda ancak hayatımı buna hasr etmekle (mahsus kılma) mümkün olabilecektir. Binaenaleyh, çalışmak benim için bir vazife, bir mecburiyet meselesi değil bir ihtiyaç meselesidir”¹⁶.

Sabiha Ziya Hanım *Sanayi-i Nefise Mektebi* eğitimini tamamladıktan sonra İtalya'ya gider ve Roma Güzel Sanatlar Akademisi'nde Prof. LUPPI'nin atölyesinde eğitimine devam eder¹⁷.

Eserleri

Her ne kadar İstanbul'da ara ara kapsamlı karma sergiler gerçekleştirilse de, *Sanayi-i Nefise Mektebi*'nin yıl sonu gerçekleştirdiği sınav niteliğindeki mezuniyet sergileri heykel teşhirine tanık olduğumuz ilk organizasyonlardır. 1902 Beyoğlu/Pera Sergisi'nde Yervant Oskan Efendi'nin (1855-1914) 276 numaralı alçı “*Hamdi Bey Büstü*” ve 277 numaralı bronz “*M.V. Caillard Büstü*”, Osmanlı tebaasından bir sanatçının ilk heykel üretimleri olarak önemlidir. Tabi bu sergide dekoratif

¹² Pietro CANONICA (1869-8 Haziran 1959): İtalyan heykeltıraştır. 1925 yılında kendisi ile bağlantı kurulan ikinci yabancı sanatçıdır. Ankara Etnografya Müzesi önündeki atlı Atatürk anıtı en tanınmış eseridir (H. Gezer, Cumhuriyet Dönemi Türk Heykeli, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1984, s. 79-81).

¹³ Bu kelime “Konkur” olarak yazılmıştır: Concours (Fransızca): Yarışma sınavı, yarışma (T. Saraç, Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük, Adam Yayınları, İstanbul 1990, s. 297).

¹⁴ Sabiha Ziya, “İlk Türk Kadın Heykeltıraş”, Resimli Ay Mecmuası 7/43, (1927), s. 6.

¹⁵ Sabiha Ziya, “İlk Türk Kadın Heykeltıraş”, Resimli Ay Mecmuası 7/43, (1927), s. 6.

¹⁶ Sabiha Ziya, “İlk Türk Kadın Heykeltıraş”, Resimli Ay Mecmuası 7/43, (1927), s. 7.

¹⁷ H. Gezer, Cumhuriyet Dönemi Türk Heykeli, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1984, s. 127.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/10 Fall 2014

tarzda eserler üreten *Sanayi-i Nefise Mektebi* öğrencisi olan Mesrur İzzet Şeneb Bey'i (1873-1952) unutmamak gerekir¹⁸.

Ulusal manada ilk heykelin teşhir edildiği sergi ise 1922 yılında gerçekleştirilen 4. Galatasaray Resim Sergisi olur¹⁹. Gazi Mustafa Kemal'in bir büstünün ilk teşhir edildiği sergi ise 14 Ekim 1923 tarihinde gerçekleştirilen Ankara Resim Sergisidir. Heykeltıraş Nijad SİREL'in (1897-1959) yaptığı "Atatürk Büstü" sergi salonunun tam ortasına yerleştirilir²⁰.

Sabiha Ziya Hanım, 1920'li yıllarda ağırlıklı olarak büst çalışmaları yapar. Genellikle de arkadaşlarının büstlerini çalışır. Sanatçı henüz *Sanayi-i Nefise Mektebi* Heykel Şubesi'nde öğrenciyken İstanbul'da her yıl gerçekleştirilen Galatasaray Sergilerine ve Atatürk'ün isteği ile açılan Ankara Resim Sergilerine eserleri ile iştirak eder.

Sabiha Ziya Hanım genelde dostluk kurduğu insanların büstlerini yapar. Doktor Akil Muhtar ÖZDEN (1 Ekim 1877-12 Mart 1949), ressam Hikmet ONAT (1882-1972) ve şair Ahmet Haşim (1884-4 Haziran 1933) bunlardan sadece birkaçıdır. Sanatçı büst çalışmalarının yanı sıra tam boy heykel üretimleri de yapmıştır (Foto. 4).

Sanatçı ilk heykelini 1922 yılında Türk Ressamlar Cemiyeti tarafından gerçekleştirilen 4. Galatasaray Resim Sergisi'nde teşhir eder. Sabiha Ziya'nın yapıtı bir "büst" çalışmasıdır. Bu sergide Nijad SİREL 2, Melek Ahmed ise 1 adet eser teşhir eder²¹.

Sabiha Ziya 1923 yılında gerçekleştirilen 5. Galatasaray Resim Sergisi'ne 2 adet büst ile katılır. Aynı sergide heykel teşhir eden diğer heykeltıraşlar ise Melek Ahmed, Nermin Farukî ve Makbule Reşad Hanım'dır²². 1923 yılı Türk siyasî tarihi için ne kadar özel ise, bu sergiye katılan heykeltıraşlar açısından da ayrıcalıklı bir yere sahiptir. 1923 yılında açılan 5. Galatasaray Sergisi, eseri sergilenen heykeltıraşların tamamının kadın olması yönüyle ayrıca önemsenmesi gereken bir sanat etkinliğidir.

1924 tarihinde gerçekleştirilen 6. Galatasaray Resim Sergisi'nde Edibe Hanım, Ratıb (Aşir ACUDOĞU) Efendi, Rezan Hanım, Muhsine Ahmed Hanım ve Melek Hanım ile birlikte heykel sergileyen altıncı isimdir Sabiha Ziya. Sanatçı, "Gülen Kız Portresi", "Çarşafı Kadın" isimli alçak kabartma ve bir adet daha portre çalışması olmak üzere toplam üç eseri ile sergiye katılır²³.

1925 yılında açılan 7. Galatasaray Sergisi'nin heykel kısmında üç isme rastlarız. Zühtü (MÜRİDOĞLU) (1906-1992) Bey, Sabiha Ziya ve Melek Ahmet Hanım. Sabiha Ziya Hanım'ın bu sergideki yapıtları, "Doktor Akil Muhtar Portresi" (Foto. 5), "Sermet Bey Büstü"²⁴ (Foto. 6) ve bir adet isimsiz büstten (Foto. 7) oluşmaktadır²⁵. Gazetelerde sergiye ilişkin kaleme alınan yazılarda ise Nijad Bey ve heykeltıraş Pietro CANONICA ile çalışmak üzere İtalya'ya gidecek olan Sabiha Hanım'ın eserlerinden övgü ile bahsedilir²⁶.

¹⁸ Anonim, Deuxième Exposition Des Artistes de Constantinople Salon 1902 Catalogue, 1902.

¹⁹ Anonim, Türk Ressamlar Cemiyeti Tarafından Dördüncü Galatasaray Resim Sergisi Salon 1338/1922, Ali Şükrü Matbaası.

²⁰ Anonim, Resim Sergisi (15 Teşrin-ı Evvel 1923). *Hâkimiyet-i Milliye*.

²¹ Anonim, Türk Ressamlar Cemiyeti Tarafından Dördüncü Galatasaray Resim Sergisi Salon 1338/1922, Ali Şükrü Matbaası.

²² Anonim, Türk Ressamlar Cemiyeti Beşinci Sanayi-i Nefise Sergisi, Kâğıtçılık ve Matbaacılık Osmanlı Anonim Şirketi, Dersaadet (İstanbul) 1339/1923.

²³ Anonim, Türk Ressamlar Cemiyeti Altıncı Resim Sergisi, Matbaa-i Millî, İstanbul 1340/1924.

²⁴ Sermet Muhtar ALUS (20 Mayıs 1887-28 Mayıs 1952).

²⁵ Anonim, Türk Ressamlar Cemiyeti Yedinci Galatasaray Resim Sergisi Fihristi, 1341/1925, Matbaa-i Millî, İstanbul; Anonim, "Ressamlarımızın Bu Seneki Sergileri", Resimli Ay Mecmuası 7/19, (1341/1925), s. 45.

²⁶ Muallim Kazım Sevinç, "Sanat Tahlilleri (Galatasaray Resim Sergisi)", İctihad Mecmuası 235, (1927), s. 4485; Anonim, İstanbul Resim Sergisi (31 Temmuz 1927). *Hâkimiyet-i Milliye*.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/ 10 Fall 2014

Sabiha Ziya üretken bir sanatçıdır aynı zamanda. Aralıksız olarak Galatasaray Sergilerine iştirak eder. 1926 yılındaki sergide 3 adet büst²⁷ (Foto. 8-9), 1 adet akademi ve 1 adet kabartma olmak üzere toplam 5 eser sergiler²⁸. Bu sergide Zühtü MÜRİDOĞLU ve Madam Mari²⁹ isimlerine de rastlarız.

1927 yılında gerçekleştirilen ve 11. sergi olarak adlandırılan sergide Sabiha Ziya Hanım 3'ü büst birisi akademi olmak üzere 4 adet eser teşhir eder³⁰.

Galatasaray Sergilerininin 12.si 1928 yılında gerçekleştirilir. Sabiha Ziya Hanım “*Hakkı Şinasi Paşa*” (Foto. 10) isimli büst çalışması ile sergiye katılır³¹.

Sabiha Ziya Hanım'ın eserlerini, ilki 14 Ekim 1923 tarihinden açılan ve Gazi Mustafa Kemal'in Anadolu'ya çağdaş sanatları taşıma amacı güden Ankara Resim Sergilerinde de görürüz.

1927 yılında açılan 4. Ankara Resim Sergisi'nde ilk defa sanatçının ismine rastlarız. Sanatçı bu sergide 2 adet büst sergiler³².

1928 yılında gerçekleştirilen 5. Ankara Resim Sergisi'nde Edibe Hanım, Ratıb (Aşır ACUDOĞU) Efendi, Rezan Hanım, Muhsine Ahmed Hanım ve Melek Hanım ile birlikte Sabiha Ziya ismine de rastlarız. Bu sergide sanatçı “*Gülen Kız Portresi*”, “*Portre*” ve “*Çarşaflı Kadın*” isimli 3 adet eser sergiler³³.

1929 yılında gerçekleştirilen 6. Ankara Resim Sergisi'nde Sabiha Ziya, “*Bakus ve Kadın*” isimli çalışması ile sergide yer alır. Bu sergide, Sabiha Ziya dışında eserine rastladığımız yegâne heykeltıraş Rezan Ramiz Hanım'dır³⁴.

7. Ankara Resim Sergisi 1930 yılında gerçekleştirilir. Sabiha Ziya Hanım, “*Abide Eskizi*” (Foto. 11), “*Büst*”, “*Jüpiter'in Erop'u Kaçırması*”, “*Poşad*” ve “*Yeniköy'den*” adlı 5 çalışmasını sergiler³⁵.

Sabiha Hanım'ın çalışmaları Galatasaray ve Ankara Resim Sergilerinde teşhir ettiği yapıtları ile sınırlı değildir. 1930 yılı başlarında, basının sanatçının bazı yapıtlarından da övgü ile bahsettiğini görmekteyiz. 25 Şubat 1930 tarihinde yayınlanan Cumhuriyet Gazetesi'nde sanatçının abide çalışmalarından birisi konu edilmektedir. “*Bir Abide*” başlıklı yazının içeriğinde, sanatçının şayana takdir bir proje hazırladığından söz edilmektedir (Foto. 11). İnkılabımızı temsil ve tasvir edecek nitelikte olduğu değerlendirilen bu abide projesinin teması şu şekilde açıklanmaktadır:

*“Abide, memleketin asker, kadın, erkek, şehirli, köylü, genç, ihtiyar her sınıf halka istinat etmektedir. Halk müşterek bir kayayı devirdikten ve kırdıktan sonra ellerini ve nazarlarını vatanın halaskarına (kurtarıcı) doğru tevcih (yöneltme) etmişlerdir. Gazi de nazarlarını ufka ve istikbale tevcih ederek (çevirmek) azimkâr bir tavır ile bütün milletin himayesi altında bulunduğu tasvir edilmektedir”*³⁶.

²⁷ Bu büstlerden birisi Ressam Hikmet ONAT'a aittir.

²⁸ Anonim, Türk Sanayi-i Nefise Derneği Sekizinci Galatasaray Resim Sergisi, 1926, Millî Matbaa, İstanbul.

²⁹ Bu sanatçı İraida BARRY olmalıdır. Katalogta “Madam Mari” olarak yazılmıştır. Lakin 1927 ve 1928 yılı Galatasaray Resim Sergisi Kataloğları ile 1930 Ankara Resim Sergisi Kataloğu'nda “Madam Bari” olarak yazılmıştır. İraida BARRY (1898-1980) için bkz., N. Berk, Türk Heykeltıraşları, Güzel Sanatlar Akademisi Neşriyatından, İstanbul 1937, s. 45-46.

³⁰ Anonim, Türk Sanayi-i Nefise Derneği Resim Şubesi, On Birinci Galatasaray Resim Sergisi Fihristi, 1927.

³¹ Anonim, Türk Sanayi-i Nefise Birliği Resim Şubesi On İkinci Galatasaray Resim Sergisi Fihristi, 1928, Millî Matbaa, İstanbul.

³² Anonim, Türk Sanayi-i Nefise Birliği Resim Şubesi Dördüncü Ankara Resim Sergisi Fihristi, Millî Matbaa, İstanbul 1927.

³³ Anonim, Türk Sanayi-i Nefise Birliği Resim Şubesi Beşinci Ankara Resim Sergisi Fihristi, Millî Matbaa, İstanbul 1928.

³⁴ Anonim, Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 6ıncı Ankara Resim Sergisi, 1929.

³⁵ Anonim, Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 7inci Ankara Resim Sergisi, 1930.

³⁶ Anonim, Bir Abide (25 Şubat 1930). *Cumhuriyet Gazetesi*.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/10 Fall 2014

Sabiha Ziya Hanım'ın sanatkâr gücünün apaçık bir göstergesi olan bu yapıtın projesinden, şehirlerine anıt heykel dikmek isteyenler tarafından yararlanılması tavsiye edilmektedir³⁷. Sanatçının hazırladığı bu abide eskizi 1930 yılında açılan 7. Ankara Resim Sergisi'nde sergilenir.

Sabiha Ziya Hanım, yaptığı heykellere adeta ruh da veren bir yetenektir. Sanatçının bu tarz çalışmasına verilebilecek en iyi örnek Ahmet Haşim büstüdür. Hatta Ahmet Haşim kendi büstünü o kadar çok sever ki ölünceye kadar yatak odasında muhafaza eder. Sabiha Ziya Hanım'ın Ahmet Haşim büstü ile ilgili birde ilginç anısı vardır. Sabiha Ziya, Ahmet Haşim'in ölümü üzerine gazetelerde yapılan haberlerde kullanılan şairin maskını beğenmez ve Cumhuriyet Gazetesi'ne bir mektup yazarak kendi yaptığı Ahmet Haşim büstünün fotoğrafını gönderir. Mektup gazete yönetimi tarafından önemsenir ve haber olarak yayınlanır (Foto. 12-13). Sabiha Ziya yazdığı mektupta, gazetelerde yayınlanan Şair Ahmet Haşim maskını çok yetersiz bulduğunu ifade eder ve bu durumdan duyduğu üzüntüyü dile getirir. Bu bağlamda, sanatçının yapıtlarında modelin ruhunu yakaladığını ve esere de yansıttığını söyleyebiliriz. Sanırım şu sözleri bu konudaki hassasiyetinin en açık bir göstergesidir:

“Çok sevdiğim hocamın büyük mânâlar ifade eden zeki ve hassas yüzünün bu son şekli bende büyük hüznler uyandırdı”³⁸.

Cumhuriyet Gazetesi'nde yer alan haberin devamında, Sabiha Ziya Hanım'ın yapmış olduğu Ahmet Haşim büstü beğenilmekte, şairin yüzündeki çizgilerin başarılı bir şekilde esere yansıtıldığı ifade edilmektedir.

Sabiha Ziya Hanım, müteakip yıllarda anıt heykel çalışmalarına da ağırlık verir. Bu bağlamda, 1938 yılında Atatürk ve İnönü anıt heykellerinin yapımı için açılan yarışmayı kazanır. Sanatçının yaptığı “Atatürk Heykeli” (Foto. 14) Çankaya Köşkü'nde; “İnönü Heykeli” (Foto. 15) ise Mudanya'dadır³⁹. Sabiha Ziya Hanım'ın yapmış olduğu İsmet İNÖNÜ büstü, bugün Ankara Devlet Resim Heykel Müzesi'nde teşhir edilmektedir (Foto. 16).

Resimli Ay Mecmuası'nın özellikle kadın sanatkârların varlık bulma çabasına desteği, Cumhuriyet'in ilk yılları için önemsenmeli ve üzerinde durulması gereken veriler içermektedir.

“Bir kadının sanatkâr olamayacağını iddia edenler nihayet Sanayi-i Nefise Mektebi'nin yetiştirdiği ilk kadın heykeltıraşın muvaffakiyetleri önünde rükûa mecbur oldular. Sabiha Ziya Hanım bizde yetişen ilk heykeltıraş kadındır. Heykeltıraş zaten Türkiye'de henüz doğmaya başlayan bir sanattır. Bu yeni sanatta Türk kadınının birden bire böyle parlak bir muvaffakiyet göstermesi şayana takdirdir.

...Türkiye sanatın her sahasında yüksek kadınlar yetiştirmiştir. Halide Hanım⁴⁰ edebiyatta, Mihri Hanım⁴¹ resimde büyük hatta Avrupa'nın takdir ettiği birer sanatkârdır. Şimdi bunlara bir heykeltıraş olarak Sabiha Hanım iltihak etmektedir. Bu üç misal kadının sanatkâr olamayacağı hakkındaki kanaate en canlı birer tekiptir.

Kadının sanatkâr olamayacağını söyleyenler, bugünkü şerait-i içtimaiye içinde kadının er geç evlenmeye mecbur olduğunu, evlenince de sanatı ihmal ettiğini söylüyorlar. Hâlbuki Halide Hanım da Mihri Hanım da evlidirler fakat onların evli olmaları büyük birer sanatkâr olarak yetişmelerine hiçbir mâni teşkil etmemiştir. Binaenaleyh Sabiha Ziya Hanım'ın da bir gün muarızlarını utandıracak bir sanatkâr olarak karşımıza çıkması

³⁷ Anonim, Bir Abide (25 Şubat 1930). *Cumhuriyet Gazetesi*.

³⁸ Anonim, Haşim'in Büstü ve Sabiha Ziya H. (22 Haziran 1933). *Cumhuriyet Gazetesi*.

³⁹ <http://www.sabihabengutas.com/sabihabengutas-kimdir.html-30.05.2014>.

⁴⁰ Halide Edip ADIVAR (1884-1964). Yazar ve siyasetçi.

⁴¹ Mihri Müşfik: (1886-1954) İlk Türk kadın ressam olarak kabul edilir (T. Toros, İlk Kadın Ressamlarımız, Ak Yayınları Sanat Kitapları Serisi, İstanbul 1988, s. 9).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/ 10 Fall 2014

*şayan-ı temennidir. Türk kadını her sahada olduğu gibi bu sahada da kabiliyetini göstermekte geri kalmayacaktır*⁴².

Sonuç olarak, 1992 yılında 88 yaşında hayata veda eden ilk Türk kadın heykeltıraşımız Sabiha Ziya BENGÜTAŞ'ın Türk heykel sanatına katkıları yadsınamaz boyutlardadır. Bu yeni veriler bir kez daha bize onun heykel sanatımız için ne kadar değerli bir mihenk taşı olduğunu söylemektedir.

Sabiha Ziya BENGÜTAŞ ismi birçok ilki biyografisinde barındıran bir isimdir. *Sanayi-i Nefise Mektebi* Heykel Şubesi'ne kayıt olan ilk kadın öğrenci; yurt dışına heykel eğitimi için giden ilk kadın heykeltıraş ve *Sanayi-i Nefise Mektebi* konkurlarını/yarışmalarını kazanan ilk kadın heykeltıraş gibi önemli payelerin sahibidir.

1922-1930 yılları arasında İstanbul ve Ankara'da gerçekleştirilen ve dönemin en önemli sanat faaliyeti olan resim ve heykel sergilerinde sanatçının ismi hep yer alır. Türk heykel sanatının bu öncül ismi, üretken bir heykeltıraş kimliğine sahiptir. Cumhuriyet'in ilk 10 yılındaki sanat etkinliklerinin aranan ve bilinen bir yeteneğidir. Sanatçının 1930 yılına kadar olan sanatsal üretimleri büstlerden oluşmaktadır. Bu büst çalışmalarında genelde yakın arkadaş ve sanatçı dostlarını betimler. Gerçekçi ve doğal bir anlatı dili ile eserlerini ortaya koyar.

1930 yılı başlarına kadar büst çalışmalarını gördüğümüz sanatçı, bu yıldan itibaren daha büyük boyutlu kompozisyonlar üretmeye başlar. Sabiha Ziya Hanım ilk defa 1930 yılında gerçekleştirilen Ankara Resim Sergisi'nde bir abide eskizi ile sanatseverlerin karşısına çıkar. Bu abide çalışması basınında dikkatini çeker ve sanatçının yapıtını irdeleyen bir makale kaleme alınır. Hatta projesi o kadar çok beğenilir ki şehirlerin planladığı anıt çalışmalarına tavsiye bile edilir.

Sabiha Ziya Hanım 1930 yılından itibaren anıt heykel çalışmalarına da ağırlık verir. 1920 yılında başladığı heykeltıraşlık hayatı, 1930 yılı sonlarına gelindiğinde tüm ülkenin kabul ettiği bir yetkinliğe ulaşır. Türkiye Cumhuriyeti'nin iki büyük siyasetçisinin anıt heykellerini yapabilecek seviyeye çıkar. Sanatçı 1938 yılında Atatürk ve İsmet İnönü'nün heykellerinin yapımı için açılan yarışmayı kazanır. Bu iki eser sanatçının iki önemli anıt heykel çalışması olarak bugün hâlâ ayakta.

Eserlerinde realist ifadeye son derece önem veren sanatsal bir yaklaşıma sahiptir. Sabiha Ziya Hanım, hassastır bu konuda. Ahmet Haşim'in ölüm üzerine gazetelerde yayınlanan maskına bir mektupla tepki gösterecek kadar. Sanatçıya göre kişiliğin dışavurumu olan sûret, gerçekçi bir sanatsal dil ile izleyiciye yansıtılmalıdır. Realizm, Sabiha Ziya Hanım'ın sanat hayatı boyunca vazgeçemediği sanatsal bir üslûptur.

Sabiha Ziya BENGÜTAŞ, sanatın her türlü ile yoğrulmuş bu topraklarda, oldukça geç denebilecek bir tarih çizgisinde kendisine yer bulmuş olan heykel için, hem kadın olması hem sanatına âşık ve üretken bir heykeltıraş kimliği ile genç sanatkârların örnek alması gereken önder bir kimliktir.

Uzun soluklu bir yaşama sahip olan sanatçının en üretken yılları 1920-1940 yılları arası olur. Sanat hayatının güçlü ve kendine özgün kimliğe sahip eserleri hep bu dönemin çalışmalarıdır. Cumhuriyet'in ilk 15 yılında Ulu Önder Gazi Mustafa Kemal'in sanata ve sanatçıya verdiği değer, sanatçılara hazırlanan özgür çalışma ve sergileme imkânı, bu üretken dönemin oluşmasında başat rolü üstlendiğini unutmamak gerekir.

⁴² Sabiha Ziya, "İlk Türk Kadın Heykeltıraş", Resimli Ay Mecmuası 7/43, (1927), s. 6-7.

KAYNAKÇA

- Anonim, “Ressamlarımızın Bu Seneki Sergileri”, Resimli Ay Mecmuası 7/19, (1341/1925), s. 45-47.
- Anonim, Bir Abide (25 Şubat 1930). *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Anonim, Deuxième Exposition Des Artistes de Constantinople Salon 1902 Catalogue, 1902.
- Anonim, Güzel San’atlar Birliği Resim Şubesi 6ıncı Ankara Resim Sergisi, 1929.
- Anonim, Güzel San’atlar Birliği Resim Şubesi 7inci Ankara Resim Sergisi, 1930.
- Anonim, Haşım’in Büstü ve Sabiha Ziya H. (22 Haziran 1933). *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Anonim, İstanbul Resim Sergisi (31 Temmuz 1927). *Hâkimiyet-i Milliye*.
- Anonim, Resim Sergisi (15 Teşrin-i Evvel 1923). *Hâkimiyet-i Milliye*.
- Anonim, Türk Ressamlar Cemiyeti Altıncı Resim Sergisi, Matbaa-i Millî, İstanbul 1340/1924.
- Anonim, Türk Ressamlar Cemiyeti Beşinci Sanayi-i Nefise Sergisi, Kâğıtçılık ve Matbaacılık Osmanlı Anonim Şirketi, Dersaadet (İstanbul) 1339/1923.
- Anonim, Türk Ressamlar Cemiyeti Tarafından Dördüncü Galatasaray Resim Sergisi Salon 1338/1922, Ali Şükrü Matbaası.
- Anonim, Türk Ressamlar Cemiyeti Yedinci Galatasaray Resim Sergisi Fihristi, Matbaa-i Millî, İstanbul 1341/1925.
- Anonim, Türk Sanayi-i Nefise Birliği Resim Şubesi Beşinci Ankara Resim Sergisi Fihristi, Millî Matbaa, İstanbul 1928.
- Anonim, Türk Sanayi-i Nefise Birliği Resim Şubesi Dördüncü Ankara Resim Sergisi Fihristi, Millî Matbaa, İstanbul 1927.
- Anonim, Türk Sanayi-i Nefise Birliği Resim Şubesi On İkinci Galatasaray Resim Sergisi Fihristi, 1928, Millî Matbaa, İstanbul.
- Anonim, Türk Sanayi-i Nefise Derneği Resim Şubesi, On Birinci Galatasaray Resim Sergisi Fihristi, İstanbul 1927.
- Anonim, Türk Sanayi-i Nefise Derneği Sekizinci Galatasaray Resim Sergisi, Millî Matbaa, İstanbul 1926.
- BERK N., Türk Heykeltıraşları, Güzel Sanatlar Akademisi Neşriyatından, İstanbul 1937.
- DEVELİOĞLU F., Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Akaydın Kitabevi, Ankara 2008.
- DUMAN H., Osmanlı-Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri (1828-1928), Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Cilt. 2, Ankara 2000.
- GEZER H., Cumhuriyet Dönemi Türk Heykeli, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1984.
- <http://www.sabihabengutas.com/sabihabengutas-kimdir.html>
- Sabiha Ziya, “İlk Türk Kadın Heykeltıraş”, Resimli Ay Mecmuası 7/43, (1927), s. 6-7.
- SARAÇ T., Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük, Adam Yayınları, İstanbul 1990.
- SEVİNÇ Muallim Kazım, “Sanat Tahlilleri (Galatasaray Resim Sergisi)”, İctihad Mecmuası 235, (1927), s. 4484-4485.
- TOROS T., İlk Kadın Ressamlarımız, Ak Yayınları Sanat Kitapları Serisi, İstanbul 1988.
- TURANİ A., Sanat Terimleri Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/10 Fall 2014

FOTOĞRAFLAR

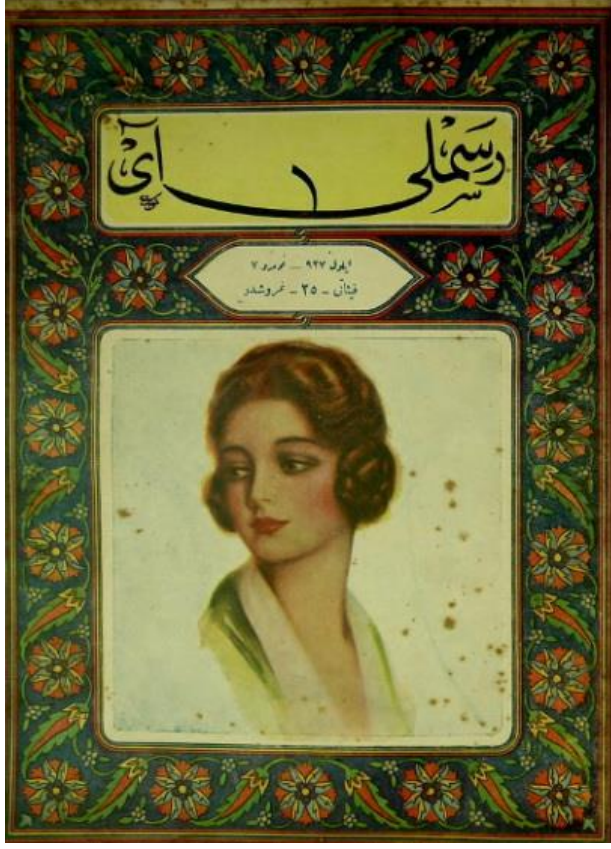

Foto. 1: Resimli Ay Mecmuası'nın Eylül 1927 tarihli 7. Sayısının Kapağı

Foto. 2: Sabiha Ziya Bengütaş (Resimli Ay Mecmuası, 1927)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/10 Fall 2014

Foto. 3: Sabiha Ziya Bengütaş Atölyesinde (Resimli Ay Mecmuası, 1927)

Foto. 4: Sabiha Ziya Bengütaş Sanayi-i Nefise Mektebi'nde, Eseri ile Birlikte (Resimli Ay Mecmuası, 1927)

Foto. 5: Sabiha Ziya Bengütaş, Doktor Akil Muhtar Bey Büstü (Resimli Ay Mecmuası, 1927)

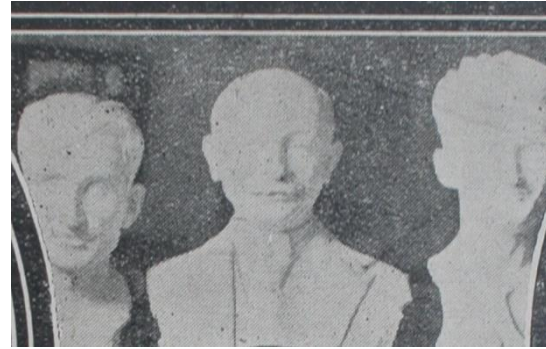

Foto. 6: Sabiha Ziya Bengütaş, (Soldan Sağa) Ressam Hikmet Onat, Doktor Akil Muhtar ve Sermet Bey Büstü (Resimli Ay Mecmuası, 1927)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/ 10 Fall 2014

Foto. 7: Sabiha Ziya Bengütaş, Bir Kadın Büstü, 7. Galatasaray Resim Sergisi (Resimli Ay Mecmuası, 1925)

Foto. 8: Sabiha Ziya Bengütaş, Ressam Hikmet Onat Büstü (<httpwww.sabihabengutas.comsabihabengutas-bustleri.html>)

Foto. 9: Sabiha Ziya Bengütaş, Büst (Resimli Ay, 1927)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/10 Fall 2014

Foto. 10: Sabiha Ziya Bengütaş, Hakkı Şinasi Paşa Büstü
(<httpwww.sabihabengutas.comsabihabengutas-bustleri.html>)

Foto. 11: Sabiha Ziya Bengütaş,
Abide Eskizi (<httpwww.sabihabengutas.comsabihabengutas-bustleri.html>)

Foto. 12: Sabiha Ziya Bengütaş, Ahmet Haşim
Büstü
(<httpwww.sabihabengutas.comsabihabengutasbustleri.html>)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/10 Fall 2014

Foto. 13: Sabiha Ziya Bengütaş, Şair Ahmet Haşim Büstü (Cumhuriyet Gazetesi, 1933)

Foto. 14: Sabiha Ziya Bengütaş, Atatürk Heykeli (<httpwww.sabihabengutas.comsabihabengutas-bustleri.html>)

Foto. 15: Sabiha Ziya Bengütaş, İsmet İnönü Büstü (<httpwww.sabihabengutas.comsabihabengutas-bustleri.html>)

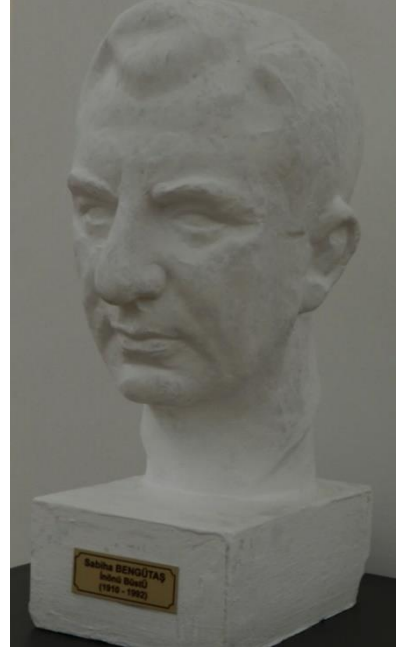

Foto. 16: Sabiha Ziya Bengütaş, İsmet İnönü Büstü, Ankara Resim Heykel Müzesi

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/10 Fall 2014

